

Η Ελληνική μετανάστευση στην Αμερική

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Η.Π.Α (1890-1925) ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η ιστορία της νεοελληνικής μετανάστευσης, με την έννοια της μετοίκησης είναι τόσο παλιά, όσο και η ιστορία μας. Για λόγους που κατά καιρούς διαφοροποιούνται, οι Έλληνες “μοιάζει” πάντα να αποζητούν καινούριες πατρίδες με παραδοσιακούς προορισμούς τα παρευξείνια, τα ανατολικομεσογειακά, τα νοτιορώσικα και δυτικοευρωπαϊκά κέντρα, που έγιναν οι πυρήνες μιας ισχυρής διασποράς.

Ωστόσο από τα τέλη τον περασμένου αιώνα οι αναζητήσεις κατευθύνονταν ακόμα πιο μακριά, καταργώντας τα νοητά σύνορα των ωκεανών, με κύριους αποδέχτες την Αμερική και την Αυστραλία (Τσουκαλάς Κ. 1982: 147). Ο μεταναστευτικός πυρετός θα κορυφωθεί την εικοσαετία 1900-1920 και η Ελλάδα θα χάσει το 8% του συνολικού της πληθυσμού.

Περίπου 25.000 άνθρωποι εγκαταλείπουν ετησίως, μια χώρα οικονομικά εξουθενωμένη και πολιτικά αβέβαιη και ξεκινούν για τη “Γη της Επαγγελίας” που υπόσχεται πλούτο και ευημερία, “ευκαιρίες” και στους λιγότερο τυχερούς.

Ο μύθος της αμερικάνικης “Γης της επαγγελίας”, του καταφύγιου των αποδήμων όλου του κόσμου, αναμφισβήτητα διαπότισε όλη την ύπαιθρο. Βέβαια οι ΗΠΑ δεν αποτέλεσαν με κανένα τρόπο μια προνομιακή ζώνη για τους Έλληνες μετανάστες, όπου η αλληλεγγύη ανάμεσα σε συμπατριώτες θα εξασφάλιζε μια θέση καθορισμένη και προορισμένη γι' αυτούς μέσα στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας. Αποτελούσε τμήμα μιας παγκόσμιας και βασικά προλεταριακής μεταναστευτικής ροής, που ενσωματωνόταν στη διαδικασία της εντυπωσιακής ανάπτυξης του αμερικάνικου καπιταλισμού μετά τη λήξη του αμερικάνικου εμφυλίου πολέμου (Τσουκαλάς, 1982: 147).

Οι Έλληνες που μετανάστευαν στις υπερπόντιες χώρες, εκτός από τη σωματική ικανότητα, δε διέθεταν άλλο προσόν. Έφταναν στον Πειραιά και αντίκριζαν για πρώτη φορά θάλασσα και βαπόρια. Ήταν αγράμματοι, λίγοι είχαν τελειώσει το Δημοτικό, “άβγαλτοι” και αθώοι, στερημένοι

άνθρωποι, πού δεν είχαν συνείδηση της δύναμής τους, ούτε φυσικά των δικαιωμάτων τους. Δηλαδή ήταν το κατάλληλο υλικό για εκμετάλλευση.

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Οι συνθήκες ζωής, ιδιαίτερα της αγροτιάς που έδωσε και το μεγαλύτερο ποσοστό στον όγκο των μεταναστών, ήταν άθλιες.

Αντιγράφουμε από την «Ιστορία του αγροτικού κινήματος» του Γιάννη Κορδάτου :

«Όλοι όσοι πονούσαν τον αγρότη του Μοριά περιγράφουν την αθλιότητα μέσα στην οποία ζούσε. Ευπόλυτος, γυμνός, κουρελής, ατροφικός. Το κρέας δεν το δοκίμαζε παρά μόνο δύο φορές το χρόνο. Το κρομμύδι, η μπομποτά και η ελιά ήταν το μόνιμο φαγητό του, χρόνο καιρό πεινούσε. Τον καρπό που έφτυνε αίμα για να τον μαζέψει του τον έπαιρναν οι τοκογλύφοι, οι έμποροι και οι άλλοι εκμεταλλευτές του. Σχολεία δεν υπήρχαν, γράμματα δεν μάθαινε, ζούσε σε τρώγλες και έκλαιγε τη μοίρα του... Όλα του ήταν μαύρα και σκοτεινά, γι' αυτό άμα άνοιξε της Αμερικής ο δρόμος εκπατριζόταν. Η μετανάστευση του ήταν η μόνη σανίδα σωτηρίας».

Και ο ίδιος σε άρθρο του για τη «μελέτη του αγροτικού» γράφει:

"... Η μετανάστευση είναι αδιάψευστο επιχείρημα για την άθλια οικονομική και κοινωνική κατάσταση των μικροϊδιοκτητών".

Από το βιβλίο του Μπάμπη Μαλαφούρη "Έλληνες της Αμερικής 1528-1928" (Νέα Υόρκη 1948) αντιγράφουμε:

"Στην Πελοπόννησο, από την οποία άρχισε η ομαδική μετανάστευση περί τα τέλη του περασμένου αιώνας, οι μικροϊδιοκτήτες ήταν στο έλεος των τοκογλύφων, που τους προστάτευε ο Νόμος με την προσωπική κράτηση για χρέη. Εξάλλου, στη Θεσσαλία, όπου επικρατούσε η μεγάλη ιδιοκτησία και όπου ένας μικρός αριθμός ιδιοκτητών εξεμεταλλεύετο τις πιο εύφορες εκτάσεις με σύστημα σχεδόν φεουδαρχικό, οι γεωργοί, πριν εφαρμοσθούν τα μεταρρυθμιστικά μέτρα του 1911, ήταν κάτι παραπλήσιο προς τους δουλοπάροικους".

Στο ίδιο βιβλίο δημοσιεύονται τα πορίσματα μελετών, φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών, που εξέδωσε το 1917 ο καθηγητής Ανδρέας Μιχ. Ανδρεάδης (Φροντιστήριο Δημοσίας Οικονομίας και Στατιστικής αρ. 12). Κάθε φοιτητής εξέτασε τα αίτια της αποδημίας από την ιδιαίτερή του επαρχία ή δήμο και έτσι μπορούμε να πάρουμε μια καθολική ιδέα των λόγων της μετανάστευσης. Στις μελέτες αυτές αντιπροσωπεύονται οι περιοχές: Αρκαδίας, Πάτρας, Καλαβρύτων, Τεγέας, Κορινθίας, Αργινίου, Τρικάλων, Ευρυτανίας, Κεφαλληνίας, Κρήτης, Μυτιλήνης και αρκετές περιοχές Μακεδονίας και Ηπείρου.

Πάνω κάτω παρουσιάζουν όλες οι περιοχές, έξω από τις ιδιομορφίες τους, κοινά χαρακτηριστικά που χοντρικά είναι τα εξής: Κάθε χρόνο άδειαζε το 1 έως 1,5% των κατοίκων κάθε περιοχής. Χωριά που πριν την ακμή της μετανάστευσης είχαν 400 κατοίκους, μετά το 1917 είχαν 150-200 .

Η τοκογλυφία οργιάζε. Ο τόκος, ήταν 20-30% σε χρήμα, αλλά οι δανειστές έπαιρναν από τους οφειλότες τους, γάλα, βούτυρο, και άλλα προϊόντα, ανεβάζοντας τον τόκο σε 70 ή και 80%.

Χαρακτηριστική είναι η παρατήρηση πώς οι μετανάστες δεν προερχόντουσαν όλοι από τα πιο φτωχά τμήματα του αγροτικού πληθυσμού. Το ταξίδι απαιτούσε αρκετά χρήματα και οι πράκτορες ή οι τοκογλύφοι που θα δάνειζαν το απαραίτητο για τα ναύλα ποσό, ζητούσαν εξασφάλιση. Έτσι μικροκτηματίες με υποθηκευμένα κτήματα ήσαν πολλοί μεταξύ των μεταναστών.

Βέβαια και για τους τελείως φτωχούς και άκληρους υπήρχε ο τρόπος. Τους δέσμευαν με συμβόλαια εργασίας και έτσι ξεχρέωναν τα ναύλα τους, σκλάβοι στην κυριολεξία, στους σιδηροδρόμους ή στα ορυχεία του Κολοράδο.

Ακόμα και μικρά παιδιά και εφήβους 8-12 χρονών στρατολογούσαν για τα στιλβωτήρια που διατηρούσαν κυρίως Έλληνες στις μεγάλες πόλεις των Η.Π.Α.

Μεγάλο ρόλο έπαιξαν και οι πράκτορες των μεταναστευτικών γραφείων και των ατμοπλοϊκών εταιρειών που διαφήμιζαν τον πλούτο και τις ευκαιρίες που παρουσιάζει η Αμερική.

Ενδεικτικό του ότι οι Έλληνες πήγαιναν με πρόθεση να μείνουν προσωρινά στην Αμερική, είναι το γεγονός ότι έφευγαν μόνο άντρες σε αντίθεση με τους μετανάστες από άλλες χώρες. Έτσι άδειαζε ο τόπος από το πιο ζωντανό και παραγωγικό κομμάτι του πληθυσμού.

Έφευγαν οι Έλληνες, με την ελπίδα να γυρίσουν σύντομα με χρήματα, για να ξεχρεώσουν το κτήμα τους, να κάνουν μια δουλειά στον τόπο τους, να προικίσουν τις αδελφές τους. Και βέβαια κύρια για να γλιτώσουν από την πείνα, τη δυστυχία και την εκμετάλλευση που βασιλεύαν στην πατρίδα τους. Δεν ήξεραν όμως συνήθως τι τους περίμενε εκεί.

Ας δούμε πώς περιγράφεται η εποχή εκείνη στην Ελλάδα από τους ίδιους τους μετανάστες και συγκεκριμένα στο «συναξάρι του Ανδρέα Κορδοπάτη» που επιμελήθηκε ο Θ. Βαλτινός, από τον ίδιο το Κορδοπάτη.

«Κανένα χρόνο δουλέψαμε καλά. Το '97 έγινε ο πόλεμος στα σύνορα, έπειτα έγινε μεγάλη δυστυχία και οι άνθρωποι πείνασαν... Τα χωριά στέναξαν. Καρπός δεν βρισκόταν πουθενά. Οι μανάδες έστελναν τα παιδιά στα ρέματα και μάζευαν καβούρια, να τα ρίχνουν στα λάχανα να αρτεύονται.

Ύστερα δεν βρισκόντουσαν ούτε λάχανα γιατί φάνηκαν οι ακρίδες και έπεσαν σύννεφα, τον σκέπασαν τον τόπο. Όσο που μαύρισε το μάτι καμπόσων από αυτό το κακό και βγήκαν ληστές.»

Και για τον Αργυρόπουλο, έναν από τους ληστές, μας γράφει:

«Από τότε δεν ξαναφάνηκε, παρά ρεμπέλεσε χαμηλά στους κάμπους της Αμαλιάδας. Εκεί ήταν ένας Ηλίας Μόσκοβος από την Κερπινή της Γορτυνίας, φίλος του πατέρα του και τον τροφοδοτάγε. Αυτός κανόνισε τον έβαλε σε ένα παπόρι φορτηγό που είχε σάκους να φύγει... Έβαλαν σακιά το να

μέρος και τ' άλλο τετραγωνικά και άλλα από πάνω και έφυγε. Οι δικοί του δεν ήξεραν τίποτα. Ένα φεγγάρι τον είχαν χαμένο, έπειτα μαθεύτηκε ότι βγήκε αντάρτης στη Μακεδονία. Στο χρόνο απάνω, λαβαίνουν γράμμα από Αμερική, από Ν. Υόρκη ότι είναι καλά. Ο ίδιος δεν ήξερε γράμματα, είχε βάλει άλλον να του το φτιάξει.

Ύστερα τους ξανάγραψε να φύγουν τα αδέρφια του και οι γαμπροί του. Κοντά σε κείνους πήγαιναν και άλλοι τριάντα, Δαραίοι. Πήγαν και δυο αδερφοί μας μικρότεροι, ο Γιάννης και ο Δήμος. Για να βρούνε τα ναύλα τους, πουλήσαμε ένα χωράφι και ένα βόδι. Αυτοί ήσαν οι πρώτοι που έφυγαν. Έπειτα έγραφαν ο ένας με τον άλλον και έπαιρναν κοντά τους τους υπόλοιπους».

Σχετικά με την αφήγηση του Κορδοπάτη για τους ληστές, ενδιαφέρον είναι να μεταφέρουμε εδώ, όσα γράφει ο Τάσος Βουρνάς, στο βιβλίο του: «Η σφαγή στο Δήλεσι. αγγλοκρατία και ληστοκρατία». «... Αλλά μετά τον πόλεμο του 1897 η ληστεία φουντώνει και πάλι, σε απίστευτο βαθμό... το 1899 υπάρχουν στην Ελλάδα 12.580 ληστές. Ο πρωθυπουργός Θεοτόκης και η Κυβέρνησή του για να υπάρξει ... «αποσυμφόρηση» ενισχύει σιωπηρά την μετανάστευση των ληστών στην Αμερική. Το μέτρο σημειώνει επιτυχία και χιλιάδες ληστές ξενιτεύονται...».

Ανάλογα αίτια, αλλά με επιπρόσθετες τοπικές ιδιομορφίες, επηρέασαν τη μετανάστευση και των ελληνικών πληθυσμών που βρίσκονταν ακόμα υπό οθωμανική κυριαρχία. Σημαντικό επίσης ρόλο είχαν και οι αλληπάλληλες κρίσεις του Ανατολικού Ζητήματος, οι στρατιωτικές κινητοποιήσεις της χώρας (1877, 1885 κ.λ.π.) και οι ελληνο-τουρκικοί πόλεμοι (1897, 1912-1913, 1917-1922), οι έντονες πολιτικές αντιθέσεις, προπάντων στα χρόνια του Εθνικού Διχασμού (1915 κ. εξ.) και, τέλος, τα προβλήματα από τα απανωτά κύματα των προσφύγων που κατέφθαναν στην Ελλάδα μεταξύ του 1855 και του 1932 από την Ανατ. Ρωμυλία και τη Θράκη, τον Καύκασο, τη νότια Ρωσία και την Κριμαία, τον Πόντο και, κυρίως, τη δυτική Μικρά Ασία (Εφημερίδα «Καθημερινή» 1996, Επτά Ημέρες (15/12) αφιέρωμα σελ. 4).

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΥΠΕΡΩΚΕΑΝΕΙΑ

Μέχρι το 1907 το ελληνικό μεταναστευτικό κύμα προς την Αμερική το διακινούσαν ξένες ατμοπλοϊκές εταιρίες. Κυρίως, η Αυστριακή εταιρία «Austro Americana», η γερμανική «Hamburg American Line» και τα υπερωκεάνια του Βόρειου Ατλαντικού. Οι δύο πρώτες ελληνικές εταιρίες «Μωραΐτης» (1907-1908) και «Υπερωκεάνιος Ελληνική Ατμοπλοΐα» (1910 - 1912) που προσπάθησαν να δημιουργήσουν ελληνική υπερατλαντική γραμμή απέτυχαν και οδηγήθηκαν σε χρεοκοπία. Η «Εθνική Ατμοπλοΐα της Ελλάδος» των αδελφών Εμπειρικού όμως, κυριάρχησε στο χώρο των υπερωκεανίων για 30 ολόκληρα χρόνια (1908-1937). Άρχισε τις εργασίες της με την παραλαβή το 1909 από τα αγγλικά ναυπηγεία του υπερωκεάνιου «Πατρύς» (4890 κόρων ολικής χωρητικότητας).

Στη συνέχεια ακολούθησαν το «Μακεδονία» (6.333 κορ.), το «Ιωάννινα» (4.191 κ.), το «Θεσσαλονίκη» (4.682 κορ.), το «Βασιλεύς Κωνσταντίνος» (μετέπειτα «Μεγάλη Ελλάς» και «Βύρων») που μπορούσε να μεταφέρει 1800 μετανάστες, το «Βασιλεύς Αλέξανδρος», το «Κωνσταντινούπολις» και ο «Μορέας».

Η «Εθνική» συχνά αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει επιτάξεις και φθορές πλοίων, από πολεμικές αντιξοότητες (Βαλκανικοί πόλεμοι, Α΄ παγκόσμιος πόλεμος) αλλά και από εχθρότητα αντίπαλων πολιτικών μερίδων που εναλλάσσονταν τότε στη διακυβέρνηση της χώρας. Στη συνέχεια η «Εθνική» ίδρυσε την αγγλική εταιρεία «Byron Steamship Company» που διαλύθηκε το 1928, υπέγραψε μια ατυχή σύμβαση το 1932 με το κράτος και τελικά το 1937 διαλύθηκε.

Κλείνει έτσι εδώ ένα κεφάλαιο της ελληνικής επιβατικής ναυτιλίας

[Του Αναστασίου Ι. Τζαμτζή πλοιάρχου Εμπορικού Ναυτικού. Από την εφημερίδα Καθημερινή - Κυριακή 15-12-1996, σ. 8-13].

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΑΞΙΔΙΟΥ

"Πολιτείες εν πλω"

Αν κρίνουμε από τις «φρικτές» συνθήκες διαβίωσης κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, στα μεταναστευτικά υπερωκεάνια, ιδιαίτερα εκείνα της πρώτης περιόδου (1907-1937), οι μετανάστες θεωρούνταν «φορτίο». Αρκεί να σκεφτούμε ότι πλοία μόλις 5-6 χιλιάδων τόνων, μετέφεραν έως 1.200-1.300 επιβάτες, σε ταξίδια που συχνά ξεπερνούσαν τις 20-22 ημέρες.

Οι δοκιμασίες των φτωχών μεταναστών, οι οποίοι ελάχιστα νοιάζονταν για ανέσεις, που ποτέ άλλωστε δεν είχαν γευτεί, άρχιζαν πολύ πριν το ταξίδι. Οι περισσότεροι αγνοούσαν τις μεγάλες δυσκολίες που τους περίμεναν στο Νέο Κόσμο, τον οποίο εκατοντάδες μεσίτες μετανάστευσης (επάγγελμα που ανθούσε τα χρόνια εκείνα), παρουσίαζαν ως νέα Γη της Επαγγελίας. Με την ελπίδα λοιπόν ότι στην ξένη χώρα θα αποκτήσουν ό,τι χρειάζονται για να επιστρέψουν εφοδιασμένοι για μια καλύτερη ζωή, αγωνίζονταν να πάρουν την πολυπόθητη άδεια μετανάστευσης για την Αμερική, τόπο απαγορευμένο για παράδειγμα σε όσους υπέφεραν από τραχώματα (διαδεδομένη νόσο την εποχή εκείνη). Όσοι τα κατάφερναν, πριν την επιβίβαση στο πλοίο, υποβάλλονταν σε ξεψείριασμα και εμβολιασμό.

Οι μετανάστες «πακετάρωνταν» κυριολεκτικά στους χώρους κάτω από το κυρίως κατάστρωμα σε απελπιστικά στενούς χώρους. Τα υποφράγματα αυτά καθορίζονταν μόνο την τελευταία μέρα πριν από τον κατάπλου. Από την πρώτη κιόλας ημέρα, η πολυκοσμία, οι αναθυμιάσεις των εμετών, η απόπνοια των σωμάτων των επιβατών και η έλλειψη στοιχειώδους καθαριότητας έκαναν την ατμόσφαιρα αποπνικτική.

"Όσο δύο φέρετρα"

Τα διάφορα κράτη άργησαν να θεσπίσουν διατάξεις για τη σωστή μεταφορά των επιβατών, με αποτέλεσμα οι ατμοπλοϊκές εταιρίες που εκμεταλλεύονταν τα υπερωκεάνια να «οργιάζουν» εις βάρος των άτυχων μεταναστών. Ένας αμερικανικός νόμος που ψηφίστηκε το 1882 και σκοπό είχε να προστατεύσει κυρίως τους επιβάτες της τρίτης θέσης, προέβλεπε ότι κάθε επιβάτης δεν μπορούσε να έχει στη διάθεσή του λιγότερα από 100 κυβικά πόδια (2,83 κυβ. μέτρα) ή αν έμενε σε χώρο κάτω από δύο καταστρώματα, 120 κυβ. πόδι

α (3,40 κυβ. μέτρα). Δύο παιδιά κάτω από οκτώ ετών υπολογίζονταν για ένα επιβάτη. Αν ο ισχνός αυτός χώρος δεν διατίθετο, ο πλοίαρχος του πλοίου έπρεπε να πληρώσει πρόστιμο πενήντα δολαρίων για κάθε επιβάτη. Σημειώνουμε ότι ποτέ δεν έγινε σχετικός έλεγχος από τις αρμόδιες αρχές και πουθενά δεν αναφέρεται να επιβλήθηκε ποτέ σχετικό πρόστιμο.

Οι χώροι της τρίτης θέσης ήταν κυριολεκτικά «πακεταρισμένοι» με σειρές από σιδερένια ή ξύλινα διώροφα κρεβάτια. Κάθε κρεβάτι είχε έξι πόδια (1,88 μέτρα) μάκρος και δύο πόδια (0,61 μέτρα) πλάτος, με μόνο 30 ίντσες (0,762 μ.) ύψος ανάμεσα στα κρεβάτια για κάθε επιβάτη, δηλαδή αντιστοιχούσαν συνολικά τριάντα κυβικά πόδια (0,84 κυβ. μ.) έχοντας τις διαστάσεις από δύο... φέρετρα.

Στο κλειστοφοβικό αυτό διπλό «φέρετρο», ο μετανάστης έπρεπε να περάσει όλες τις ώρες, μέρα ή νύχτα. εκεί να ζει, να κοιμάται, να ησυχάζει, να ντύνεται. Δεν υπήρχαν καρέκλες ή скаμνιά, ούτε τραπέζι. Οι αποσκευές, τα ρούχα, τα σκεύη του φαγητού και όλα τα υπάρχοντά του, αν σκεφθούμε μάλιστα ότι πολλοί μετακόμιζαν για πάντα, έπρεπε να βολευτούν κατά κάποιο τρόπο ανάμεσα στα στενά αυτά κρεβάτια.

Ο διαχωρισμός των γυναικών επιβατών ήταν αδύνατος. Στην προσπάθειά τους για κάποια απομόνωση οι γυναίκες κρεμούσαν τα ρούχα τους γύρω από τα κρεβάτια τους προκειμένου να δημιουργήσουν κάποιο υποτυπώδες παραπέτασμα. Συνήθως, δεν πολυενοχλούνταν από τους άνδρες συνεπιβάτες τους, όσο από τους άνδρες του πληρώματος που συχνοπερνούσαν από τα γυναικεία διαμερίσματα. Η περιέργειά τους έφτανε συχνά έως την παρενόχληση. Ιδιαίτερα υποφέροναν οι ασυνόδευτες γυναίκες της τρίτης θέσεως. Δεν υπήρχαν γυναίκες θαλαμηπόλοι. Οι μοναδικές γυναίκες του πληρώματος στην τρίτη θέση ήταν μόνο δύο νοσοκόμες.

Για τον εξαερισμό των χώρων, ο νόμος του 1882 προέβλεπε δύο ανεμοδόχους των 12 ιντσών (0,30 μ.), για κάθε πενήντα επιβάτες. Οι ανεμοδόχοι αυτοί, ανεπαρκείς και σε ομαλές καταστάσεις, καταλήγανε στο κύριο κατάστρωμα, που συνήθως απείχε πολύ λίγο από την επιφάνεια της θάλασσας, με αποτέλεσμα να μπάζουν νερά. Αναπόφευκτα, στις χειμωνιάτικες, κυρίως, φουρτούνες, οι επιβάτες της τρίτης θέσεως δέχονταν καταιονισμούς από παγωμένα νερά του ωκεανού.

Όσον αφορά τα λουτρά, μεταξύ των θέσεων όπου βρίσκονταν και των διαμερισμάτων, μεσολαβούσαν ανεμόδαρτα ανοιχτά καταστρώματα. Οι καταιονιστήρες ήταν κοινοί, κατά κανόνα, για άνδρες και γυναίκες, περιείχαν θαλασσινό νερό και ήταν σιδερένιες καμπίνες περίπου 2x2,75 μ.

Περισσότερο να πούμε ότι σπάνια οι επιβάτες τους χρησιμοποιούσαν. Στους ίδιους χώρους ήταν τοποθετημένες οι λεκάνες για το πλύσιμο των πιάτων και οι διπλές σειρές για το πλύσιμο των ρούχων, χωρίς βέβαια σαπούνη ή πετσέτες και με κρύο αλμυρό νερό. Το ζεστό νερό ήταν πολυτέλεια και όταν υπήρχε το χρησιμοποιούσαν για το πλύσιμο των χεριών, του προσώπου και των μαλλιών. Το δάπεδο γύρω ήταν συνεχώς πλημμυρισμένο σφουγγαριζόταν και απολυμαινόταν βιαστικά μόνον το τελευταίο πρωί του ταξιδιού, λόγω της αναμενόμενης επιθεώρησης του γραφείου της Δημόσιας Υγείας.

Ο νόμος προέβλεπε καθημερινή ιατρική επίσκεψη στη διάρκεια του ταξιδιού. Οι μετανάστες θα έπρεπε να μπαίνουν στη γραμμή και να περάσουν από τους γιατρούς του πλοίου. Ο κανονισμός δεν εφαρμόστηκε ποτέ. Η καθημερινή επιθεώρηση επιβεβαιώνονταν από ειδικές κάρτες που έπρεπε να τρυπηθούν από τον εποπτεύοντα γιατρό. Συνήθως όμως, τις κάρτες τρυπούσε έξι-επτά φορές σε κάθε επίσκεψη, κάποιος «εξυπηρετικός θαλαμηπόλος», για να μη στέκονται όλοι οι μετανάστες κάθε φορά στην ουρά, πράγμα που βόλευε τόσο τους ίδιους όσο και τους γιατρούς.

Σε κάθε επιβάτη δινόταν με την επιβίβασή του στο πλοίο ένα κουτάλι, ένα πιρούνι και μία τενεκεδένια караβάνα. Όταν αναγγελλόταν το πρωινό, συνήθως στις επτά παρά τέταρτο, όλοι στριμώχνονταν στο χώρο της διανομής καθώς δεν υπήρχε ειδική τραπέζια παρά μονάχα ένας χώρος σε κάποια άκρη με λίγα τραπέζια και μερικούς πάγκους, όπου συνήθως κάθονταν οι γυναίκες και τα παιδιά.

Οι άνδρες έπρεπε να περάσουν από τους πάγκους του σερβιρίσματος, κρατώντας τις караβάνες και μετά να βρουν κάποιο χώρο για να φάνε ή να βγουν στο ανοιχτό κατάστρωμα. Οι γυναίκες - επιβάτες τότε βρισκάνε την ευκαιρία να ντυθούν, καθώς άδειάζαν τα διαμερίσματα πριν από το πρωινό, με αποτέλεσμα να φθάνουν αργά ή να μην προλαβαίνουν καθόλου τη διανομή. Στις ρεκλάμες των πρακτορείων που εκδίδανε τα εισιτήρια, το φαγητό περιγραφόταν ως υγιεινό και θρεπτικό. Στην πραγματικότητα όμως, ήταν τόσο κακομαγειρεμένο που σχεδόν δεν τρωγόταν.

Συνήθως το μισό φαγητό που ετοιμαζόταν

για τους μετανάστες κατέληγε τροφή για τα ψάρια του ωκεανού. Οι επιβάτες μπορούσαν να αγοράσουν από την καντίνα του θαλαμηπόλου κάτι για να συμπληρώσουν το φαγητό τους, πράγμα που έκανε την ποιότητα του φαγητού χειρότερη, προκειμένου να αυξηθεί ο τζίρος της καντίνας.

Μοναδική εξαίρεση σε ολόκληρο το ταξίδι, αποτελούσε το τελευταίο, πριν από την άφιξη δείπνο, που μπορούσε να περιλαμβάνει λιχουδιές όπως ... τηγανητές πατάτες. Το αποχαιρετιστήριο αυτό δείπνο σκοπό είχε να δώσει έναν τόνο ευχαρίστησης στην αυριανή άφιξη και επιθεώρηση από τις υγειονομικές αρχές (ό.π., σ. 14-19).

Το πλήθος των μεταναστών κυρίως ταξίδευε τρίτη θέση, που σήμαινε στοιβαγμένο σαν εμπόρευμα στο κατάστρωμα και τ' αμπάρια.

Ορισμένες φωτογραφίες μιλούν εύγλωττα για τις άθλιες συνθήκες της μεταφοράς.

Η Ανδρονίκη Τσιστίνα, 85, που έφυγε από την Ελλάδα με το τελευταίο πλοίο το 1916 στη διάρκεια του 1ου Παγκόσμιου Πολέμου λέει: «Δεκαεπτά νέες κοπέλες κάναμε το δύσκολο ταξίδι από την Καστοριά στον Πειραιά, εν μέρει με τα πόδια, όπου και περιμέναμε δεκαεπτά ημέρες για το πλοίο. Σ' αυτό το διάστημα τα παπούτσια μου έλιωσαν και ήμουν με γυμνά πόδια. Το ταξίδι με το πλοίο

κράτησε 3 εβδομάδες και ήταν φριχτό. Ήμασταν στοιβαγμένοι στα αμπάρια. Ήμουν γεμάτη ψείρες. Υπήρχε πολύς θόρυβος και ο αέρας ήταν αποπνικτικός γιατί σχεδόν όλοι έκαναν εμετό εξαιτίας της ναυτίας.

Το πρώτο πράγμα που έκαναν οι αδερφές μου στην Ν. Υόρκη ήταν να με πάνε σε ένα δημόσιο λουτρό να με καθαρίσουν. Ήμουν ακόμη χωρίς παπούτσια» (Ραφαίοπου, 1985: 55).

ΑΦΙΞΗ ΦΘΑΝΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

Στην είσοδο ακριβώς των εκβολών του ποταμού Hudson μόλις μέσα από τα Narrows, στο Clifton, του Staten Island ήταν η «Καραντίνα», ο δημόσιος υγειονομικός σταθμός ελέγχου. Καθώς το πλοίο αγκυροβολούσε εκεί, το περικύκλωνε ένας στολίσκος από μικρά πλοία.

Οι άνδρες της υπηρεσίας Αλλοδαπών και της Δημόσιας Υγείας, ανέβαιναν στο πλοίο και περνούσαν γρήγορα από τους χώρους της πρώτης και της δεύτερης θέσεως σε μια βιαστική επιθεώρηση των επιβατών των θέσεων αυτών. Στη συνέχεια κατέβαιναν στα ... ευώδη διαμερίσματα, όπου βρίσκονταν οι επιβάτες της τρίτης θέσεως για το πιο χρονοβόρο μέρος της δουλειάς τους, προκειμένου να εξετάσουν κάθε επιβάτη.

Όταν οι άνθρωποι της Δημόσιας Υγείας κατέβαιναν στη βάρκα τους για να κατευθυνθούν σε άλλα σκάφη, το πλοίο έπαιρνε πάνω την άγκυρα και μέσα από τους καπνούς των ρυμουλκών που το τραβούσαν κατευθύνονταν σιγά - σιγά προς το λιμάνι της Νέας Υόρκης. Περνώντας κοντά από το άγαλμα της Ελευθερίας κατέληγε σε ένα από τους «ντόκους» στο Μανχάταν ή απέναντι στο Χομπόκεν. Εκεί αποβιβάζονταν οι επιβάτες της πρώτης και δεύτερης θέσεως και ξεφορτώνονταν οι αποσκευές τους για να περάσουν από τον τελωνειακό έλεγχο. Όταν αυτός τελείωνε οι επιβάτες παραδίδανε τις αποσκευές του σιδηροδρόμου και χάνονταν στο πολύβουο Μανχάταν.

Η μέρα όμως των μεταναστών μόλις άρχιζε. Ύστερα από μια ατελείωτη αναμονή στο πλοίο προκειμένου να τελειώσουν οι έλεγχοι, άρχιζαν να κατεβαίνουν επιτέλους τη σκάλα του πλοίου, φορτωμένοι με τις αποσκευές τους. Η διαφορά ήταν καταφανής, ενώ οι επιβάτες των άλλων θέσεων που είχαν παραδώσει όλες τις αποσκευές τους στους αχθοφόρους, καθώς γύριζαν στον τόπο τους ύστερα από λίγων εβδομάδων απουσία μπορούσαν να στείλουν τα ογκώδη μπαούλα τους κατευθείαν στον προορισμό τους, οι μετανάστες που έρχονταν για μόνιμη εγκατάσταση έπρεπε να κουβαλήσουν ότι είχαν και δεν είχαν μόνοι τους. Έτσι παραφορτωμένοι κατευθύνονταν στις βάρκες της Υπηρεσίας Αλλοδαπών που τους περίμεναν για να τους μεταφέρουν στο περίφημο Ellis Island, γνωστό στους Έλληνες μετανάστες ως «Καστιγγάρι». Εκεί μέσα στις πολύβουες στοές του γραφείου απογραφής, οι μετανάστες υποβάλλονταν στην τελική δοκιμασία. Οι περισσότεροι περνούσαν τον έλεγχο και ξεχνούσαν τις ταλαιπωρίες του ταξιδιού.

Όμως κάθε άρρωστος υποχρεωνόταν να γυρίσει στο πλοίο και παραδινόταν στην ατμοπλοϊκή

εταιρία για επαναπατρισμό. Άγρυπνοι επιθεωρητές της Υπηρεσίας Αλλοδαπών μόλις παρατηρούσαν κάποιον ύποπτο, καθώς οι μετανάστες αποβιβάζονταν από τις βάρκες, σημείωναν πάνω στην κάρτα τους κάποιο κωδικό σήμα, προκειμένου να τον προσέξουν ιδιαίτερα οι γιατροί. Αυτοί οι άτυχοι άθλιοι έπρεπε να επιστρέψουν στο λιμάνι της επιβίβασής τους με έξοδα της εταιρίας, γεγονός που τις έκανε προσεκτικές στην επιλογή των επιβατών. Μεγαλύτερο βάρος για τις εταιρίες ήταν οι λαθρομετανάστες, αφού για καθένα που ανακάλυπταν και συλλάμβαναν οι αρχές, πλήρωναν πρόστιμο χίλια δολάρια .

Ο Γιάννης Κάλυκας ,79, ο οποίος ήρθε (στην Αμερική) στα 17 του το 1926 λέει: «Οι δύο εβδομάδες που πέρασα στο Έλις Άιλαντ ήταν οι πιο άθλιες της ζωής μου. Ήταν Γενάρης, πολύ κρύο και ο ξάδερφός μου στην Αμερική δεν ήξερε ότι ερχόμουν μ' εκείνο το πλοίο. Δεν είχα ούτε ένα σέντ στην τσέπη μου, και ήμουν φοβισμένος. Υπήρχε πολύ συνωστισμός. Ακούγονταν λυγμοί και ξεφωνητά από τους ανθρώπους που στέλνονταν πίσω. Η αβεβαιότητα για το τι θα φέρει η επόμενη μέρα ήταν η χειρότερη αίσθηση που δεν την ξαναείχα ούτε πριν ούτε μετά απ' αυτό»

Και το ίδιο βιβλίο μας πληροφορεί πώς ανεπιθύμητοι, εκτός όσων είχαν μολυσματικές ασθένειες, όπως τραχώματα, ήσαν και όσοι δεν είχαν συγγενείς ή φίλους στην Αμερική που θα εγγυώνταν ότι οι άνθρωποι αυτοί θα βρίσκανε ένα κρεβάτι για να κοιμηθούν ή ένα πιάτο φαί για να μην πεθάνουν στην πείνα. Όσοι ακόμη δεν φαινότουσαν αρκετά γεροί για να δουλέψουν στις σιδηροδρομικές γραμμές, στα μεταλλεία και τόσες άλλες βαριές δουλειές που τόσο πολύ ανθρώπινο υλικό χρειαζόνταν τότε. Ακόμη και όσοι θεωρούνταν ύποπτοι για τη δημόσια τάξη.

Από τον μηνιαίο εικονογραφημένο Εθνικό Κήρυκα του Ιουλίου του 1920 αντιγράφουμε: «... Ο κατάλογος των επιβατών διαιρείται εις τα εξής δύο μέρη: Επιβάται πρώτης και δευτέρας θέσεως και επιβάται τρίτης θέσεως, ή, όπως λέγεται συνήθως, επιβάται του καταστρώματος, εις ους και δίδεται το όνομα μετανάσται... Οι επιβάται όμως της τρίτης θέσεως δεν απολαύουν του προνομίου της επί του πλοίου εξετάσεως. Οφείλουν πάντοτε «συν γυναιξί και τέκνοις» να μεταβούν εις το Έλις Άιλαντ, όπου την αυτήν ημέραν της αφίξεώς των υποβάλλονται «εις το μαρτύριον» της ιατρικής και μη εξετάσεως... όπου πολλάκις διέρχονται ενώπιον των ιατρών ή άλλων «ιεροεξεταστών» τας χειροτέρας στιγμάς του βίου των...» .

Από το 1903 μέχρι το 1908 απαγορεύτηκε η είσοδος περίπου σε 3.500 μετανάστες. Έτσι και στην Αμερική υπήρξε κατ' ανάγκη η λαθραία και παράνομη αποβίβαση και μάλιστα σε μεγάλη έκταση. Ας παρακολουθήσουμε όμως πάλι τον Κορδοπάτη.

«Πλεύρισε το καράβι στο λιμάνι, το λιμάνι πατωμένο, το τελωνείο απάνω στα νερά. Φαίνεται πως η Αυστροαμερικάνικα έβγαλε πολλούς λαθραίους ελεύθερους να φεύγει ο καθένας για το δικό του μέρος κι οι άλλες εταιρείες παραπονέθηκαν...

Ήρθε ο γιατρός κι άρχισε να εξετάζει έναν, έναν. Όποιος ήταν καλός του 'δινε μια κάρτα με μπλε μολύβι και έγραφε επάνω οράϊτ, αμερικάνικα. Όποιος δεν ήταν καλός του 'δινε κάρτα με κόκκινο.

Μου 'δωσε κόκκινο ο γιατρός, των άλλων μπλε. Την επαύριο ήρθε πάλι η επιτροπή, μας ξανακοίταξαν, μας έκριναν δεύτερη φορά σκάρτους. Σε τρεις μέρες καινούργια επιτροπή ανώτερη. Μας όρκισαν ότι ποτέ η κυβέρνηση δεν επιτρέπει σε άρρωστους, κλέφτες και εγκληματίες να πατήσουν αμερικανικό έδαφος. Τότε πήραμε απόφαση ότι μας γύριζαν πίσω. Μ' έκλεισαν στο μπουντρούμι με τους εξήντα άλλους από διάφορες φυλές. Στις 30 Νοεμβρίου (1907) έρχεται ο διερμηνέας του πλοίου, ένας Κώστας Πυλίας...

Μόλις μας έβγαλαν απάνω άρχισε ο νους μου να γυρίζει. Σκεπτόμουν να το σκάσω. Με τη σκούφια, τα παπούτσια λυτά, το πανωφόρι στον ώμο, είπα να μπω σε μια βάρκα να κρυφτώ τη νύχτα, στη σκιά του πλοίου να πέσω στο νερό. Φοβήθηκα μην πνιγώ δεν το 'βρισκα καλό. Αποφάσισα να κάνω τον κόπο να κατέβω απ' τη σκάλα. Βάζω τα χέρια πίσω. Κατεβαίνω μπροστά στους κλητήρες. Μπαίνω τάχα για το νερό μου, βρίσκω μια πόρτα, άλλοι κλητήρες μέσα δεν δώσαν σημασία. Στρίβω δεξιά, τραβάω κάτι διαδρόμους, βλέπω γυαλί και απόξω κόσμο να περνάει. Βγαίνω και δεν το πίστευα».

Οι μετανάστες, ύστερα από τις ατελείωτες αυτές ταλαιπωρίες πατούσαν επιτέλους το έδαφος της νέας Γης της Επαγγελίας, όπου άλλου είδους περιπέτειες άρχιζαν γι' αυτούς.

Οι περισσότεροι νεοαφιχθέντες έμεναν για λίγο στη Νέα Υόρκη. Εκεί υπήρχαν μικρά ξενοδοχεία και μικρομάγαζα Ελλήνων ιδιοκτητών, οι οποίοι τους υποδέχονταν όταν ξεμπαρκάριζαν από τα σκάφη που τους έφεραν στο νότιο τμήμα του Μανχάταν από το Έλις Άιλαντ. Ήταν ακριβή η πόλη και οι περισσότεροι είχαν λιγότερα από τριάντα δολάρια στην τσέπη τους. Βιάζονταν λοιπόν να συνεχίσουν το ταξίδι τους.

Όπως έγραφε ο «Οδηγός του Μετανάστου» που δημοσιεύθηκε το 1910: «Ο βίος εν Νέα Υόρκη είναι αρκούντως πολυδάπανος. Αν ο μετανάστης μείνει ημέρας τινάς άεργος ενταύθα και δεν έχει συγγενείς ή φίλους, οι οποίοι να δαπανώσι δι' αυτόν, οφείλει να υπολογίζει εν τουλάχιστον δολλάριον καθ' ημέραν δια τροφήν και κατοικίαν, ήτοι πέντε περίπου φράγκα. Και ταύτα αν τρώγει εις τα ελληνικά μικροεστιατόρια και αποφεύγει τα ποτά και τα κεράσματα. Οιονδήποτε ποτόν στοιχίζει το ολιγότερον 5 σεντς, ήτοι 25 λεπτά. Καλόν είναι ο μετανάστης να προσπαθεί να μη μείνει μακρόν χρόνον εν Νέα Υόρκη, αλλά να διευθύνεται εις το εσωτερικόν. Η επιτυχία εν ταις μεγαλουπόλεσιν είχε πολύ δύσκολος».

ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΙ

Στις αρχές του 20ου αιώνα περίπου ένας στους επτά μετανάστες παρέμενε στη Νέα Υόρκη, που είχε το 1910 πάνω από 12.000 Έλληνες. Οι υπόλοιποι συνέχιζαν την πορεία τους στην τεράστια αμερικανική ενδοχώρα.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κύριους προορισμούς των Ελλήνων μεταναστών της εποχής εκείνης: τις Δυτικές Πολιτείες, τις βιομηχανικές πόλεις της Νέας Αγγλίας και τις μεγάλες πόλεις του Βορρά, ειδικά στη Νέα Υόρκη και το Σικάγο.

Η πρώτη μεγάλη ομάδα Ελλήνων που έφτασε στις Δυτικές Πολιτείες χρησιμοποιήθηκε σαν απεργοσπαστικός μηχανισμός. Μια απεργία ανθρακωρύχων της Utah το 1903 έσπασε από Έλληνες που μεταφέρθηκαν εκεί από τις Ανατολικές Πολιτείες για το σκοπό αυτό. Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρχαν τουλάχιστον 50.000 Έλληνες εργάτες στα ορυχεία και στις σιδηροδρομικές γραμμές των Δυτικών Πολιτειών, ενώ οι εργάτες σιδηροδρόμων είχαν συγκεντρωθεί κυρίως στην Καλιφόρνια, όπου το 1910 το ποσοστό Ελλήνων στο συνολικό πληθυσμό ήταν μεγαλύτερο από οποιασδήποτε άλλης Πολιτείας. Με τον καιρό, αρκετοί Έλληνες εγκατέλειψαν τα ορυχεία και τους σιδηροδρόμους για να γίνουν μικροεπαγγελματίες, αλλά πολλοί άλλοι παρέμειναν εργάτες για όλη τους τη ζωή.

Ένας άλλος σημαντικός τύπος προορισμού για τους Έλληνες μετανάστες ήταν οι βιομηχανικές πόλεις της Νέας Αγγλίας, όπου πήγαιναν για να εργαστούν στις βιομηχανίες υφασμάτων και

παπουτσιών. Τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας, υπήρχαν σημαντικές ελληνικές κοινότητες στα Manchester και Nashua, New Hampshire, στα Bridgeport, New Britain και Norwich, Connecticut, στα Chicopee, Haverhill, Lynn, Peabody, New Bedford και Springfield, Massachusetts. Από νωρίς υπήρξε συγκέντρωση Ελλήνων και στη Βοστώνη. Αλλά η πιο σημαντική, για τους Έλληνες, βιομηχανική πόλη ήταν το Lowell, Massachusetts, όπου, το 1910, σε συνολικό πληθυσμό 100.000 υπήρχαν 20.000 Έλληνες.

Η ζωή των Ελλήνων στις βιομηχανικές αυτές πόλεις ήταν στερημένη. Μια και ο σκοπός τους ήταν να εξοικονομήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα χρήματα για να τα στείλουν πίσω στην Ελλάδα, ζούσαν πολύ λιτά. Ήταν συνηθισμένο φαινόμενο για έξι άτομα να νοικιάζουν ένα διαμέρισμα και να μοιράζονται τα έξοδα, χωρίς σωστή διατροφή ή στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής. Γιαυτό και η φυματίωση ήταν πολύ συνηθισμένη. Τα πράγματα γίνονταν ακόμη χειρότερα, λόγω της δεδομένης εχθρικής υποδοχής που επιφύλασσαν στους Έλληνες μετανάστες, οι μετανάστες άλλων εθνικοτήτων ή και οι ίδιοι οι Αμερικανοί εργάτες.

Ο τρίτος σημαντικός τόπος προορισμού Ελλήνων μεταναστών ήταν οι μεγάλες πόλεις του Βορρά, όπως οι Philadelphia, Pittsburgh, Buffalo, Cleveland, Toledo, Detroit, Gary, Milwaukee, με επίκεντρο βέβαια τη Νέα Υόρκη και το Σικάγο. Το 1920, τόσο η Νέα Υόρκη όσο και το Σικάγο φιλοξενούσαν τουλάχιστον 50.000 Έλληνες.

Μικρός μόνον αριθμός Ελλήνων κατευθύνθηκε προς το Νότο. Απ' όλους τους Έλληνες που έφθαναν στην Αμερική μέχρι το 1920, μόνο ένας στους 15 εγκαταστάθηκε στις Νότιες Πολιτείες. Ωστόσο, υπάρχει μια μοναδική εξαίρεση, αυτή της κοινότητας του Tarpon Springs, Florida, που ιδρύθηκε το 1905 από πεντακόσιους περίπου Δωδεκανήσιους, όπου οι Έλληνες ήταν η πλειοψηφία μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η ζωή που περίμενε, στο νέο περιβάλλον τους μετανάστες, δεν έμοιαζε καθόλου μ' αυτήν που περιγράφανε στους αγρότες στην Ελλάδα, οι πράκτορες των ατμοπλοϊκών εταιρειών και των εκμισθωτών εργασίας για τους τόπους δουλειάς στην Αμερική.

Καθώς πήγαιναν στην Αμερική με πρόθεση να μείνουν προσωρινά, πολλοί αρνιόντουσαν να μάθουν την αγγλική γλώσσα και καθώς ήσαν και ανειδίκευτοι, δεν τους απέμεινε παρά να δουλέψουν στα μεταλλεία ή στους σιδηροδρόμους ενώ πολλοί εκδηλώνοντας το "επιχειρηματικό δαιμόνιο του έλληνα", έστηναν καροτσάκια πουλώντας λαχανικά ή φρούτα κ.λ.π. στους δρόμους. Σύμφωνα με μια έκθεση το 1901 υπήρχαν 1500 περίπου πλανόδιοι πωλητές στη Νέα Υόρκη.

Οι συνθήκες της ζωής τους ήταν άθλιες. Η φυματίωση εθέριζε. Υπέμεναν όμως τα πάντα προκειμένου να εξασφαλίσουν το γυρισμό τους στην πατρίδα, με κάποια άνεση και είναι γνωστό ότι πολλοί δεν γύρισαν πολύ πλουσιότεροι απ' ό,τι έφυγαν.

Από το βιβλίο του Μπ. Μαλαφούρη σχετικά με τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων μεταναστών στις αμερικανικές πόλεις πληροφορούμεθα:

«Στριμωγμένοι σε ανήλια και δίχως επαρκή αερισμό υπόγεια έμεναν πέντε ή περισσότεροι σ' ένα δωμάτιο, όπου μετά τον κάματο της ημέρας, ήρχοντο το βράδυ να ξεκουράσουν το κατάκοπο κορμί τους. Ούτε και η διατροφή τους ήταν καλύτερη στην Αμερική όσοι δεν διαιτώνται καλά καταλήγουν στο φθισιατρείο».

Και συνεχίζει για τα παιδιά που δούλευαν σαν πλανόδιοι πωλητές για λογαριασμό των «πατρónων» τους (κυρίως Ελλήνων για την περίπτωση αυτή). «Έμεναν σε βρωμερά και ανθυγιεινά δωμάτια, συχνά στα ίδια κτίρια που ήταν και οι στάβλοι των αλόγων που έσυραν τα καροτσάκια τους... Σπανιότατα άνοιγαν τη νύχτα τα παράθυρα και ακόμα πιο σπάνια έπλεναν τις κουβέρτες των κρεβατιών τους με αποτέλεσμα να είναι αποπνικτική και δύσοσμη η ατμόσφαιρα των δωματίων τους... όπου εκοιμούντο τρεις και τέσσαρες μαζί... Τις περισσότερες φορές έμεναν νηστικά όλη την ημέρα και έτρωγαν μόνο το βράδυ όταν επέστρεφαν στα δωμάτια τους (όπου στοίβαζαν και τα απούλητα φρούτα και λαχανικά της ημέρας)...».

Τα πράγματα ήταν ακόμη χειρότερα για τα παιδιά που δούλευαν στα σιλβωτήρια.

... Σε μερικά δωμάτια ήταν αραδιασμένα το ένα πλάι στο άλλο δύο ή τρία κρεβάτια στα οποία έπεφταν από τρία ή τέσσερα παιδιά. Σε άλλα δωμάτια δεν υπήρχαν κρεβάτια και τα παιδιά εκοιμούντο στο πάτωμα... Όταν η κατοικία τους ήταν σε μεγάλη απόσταση από το κέντρο (ως συνήθως) ξυπνούσαν στις 4.30 το πρωί. Πάντοτε έμεναν στην εργασία τους μέχρι τις 9.30 και 10 τη νύχτα... Μετά το κλείσιμο των σιλβωτηρίων, έμεναν για να καθαρίσουν τα μάρμαρα, να σφουγγαρίσουν τα πατώματα και να ξεσκονίσουν τις καρέκλες... Τις περισσότερες φορές όμως οι εργοδότες έδιναν μόνο τυρί, ελιές και ξερό ψωμί. Τη νύχτα ήταν τόσο εξαντλημένα, ώστε έπεφταν συχνά στο κρεβάτι χωρίς να ξεντυθούν (αφού είχαν κάνει μια και περισσότερη ώρα δρόμο με τα πόδια)... Τα σιλβωτήρια έμεναν ανοιχτά κάθε μέρα της εβδομάδος και τις Κυριακές και τις γιορτές...» (Εφημερίδα «Καθημερινή», 1996, «Επτά Ημέρες» (15/12) αφιέρωμα σ. 19)

Η μηνιαία «Ατλαντίς» Απρίλιος 1912 αναφέρει:

«.....Ζώσι καθ' ομάδας και έχουν κοινή την τράπεζαν. Εις τα πόλεις ενοικιάζουν δέκα πέντε εργάται εν διαμέρισμα εις μίαν πενιχράν οικίαν, όπου μαγειρεύουν το φαγητόν των εκ περιτροπής, έχουν τας συναναστροφάς των καθ' εσπέραν. Θύουν κάποτε εις τον Βάκχον, σχηματίζοντες κύκλον περίξ του βαρελίου ζύθου, ουχί σπανίως δε επιδίδονται και εις χορούς και θορυβώδη άσματα, προς μεγάλην ανυσυχίαν των γειτόνων των. Η ζωή δεν στοιχίζει ακριβά εις τους εργάτες τούτους. Εις πολλά μέρη οι Έλληνες εργάται των εργοστασίων κατορθώνουν και ζουν επί βλάβη βεβαίως της υγείας των, με δυο δολάρια την εβδομάδα...

...Εις τας γραμμάς οι εργάται έχουν ως κατοικίαν των τα παλαιά βαγόνια, τα οποία αφήνουν εις την διάθεσίν των αι εταιρείαι, ή ξυλίνας καλύβας, κατασκευαζομένας επίτηδες δι' αυτούς εις τα εργατικά στρατόπεδα, ισχύει δε και εκεί όπως εις τας πόλεις το κοινοβιακόν σύστημα».

Εδώ πρέπει να διευκρινισθεί πως τα ποσοστά που μας δίνει η «Ατλαντίς» στην αρχή και αν ακόμη είναι ακριβή, πάντως αφορούν μάλλον στα πρώτα στάδια της ζωής των Ελλήνων μεταναστών, καθώς είναι γνωστό πως οι περισσότεροι τους ασχολήθηκαν μετά με το εμπόριο και τα ελεύθερα επαγγέλματα, ενώ άλλοι πολλοί στις διάφορες υπηρεσίες, έχοντας πάντα στο νού τους πώς να κερδίσουν συντομότερα και να επιστρέψουν στην πατρίδα.

Υπάρχει όμως και μια άλλη ακόμη χειρότερη πτυχή της ζωής στην Αμερική, αυτή των παρανόμων μεταναστών, που έζησε και ο Ανδρέας Κορδοπάτης. Μετά δύομισι χρόνια αγωνίας και τρόμου από τα κυνηγητά των κλητήρων της μεταναστευτικής υπηρεσίας, δουλεύοντας σα ζώο κυνηγημένο, μια στους σιδηροδρόμους και στους φούρνους των ορυχείων, από το να μέρος στο άλλο οι αποστάσεις χιλιάδων μιλίων, πιάστηκε και στάλθηκε πίσω στην Ελλάδα.....»

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

Οι Έλληνες που εγκαταστάθηκαν στις μεγάλες πόλεις απασχολούνταν ως εργάτες σε εργοστάσια τυποποίησης τροφίμων, σε χαλυβουργεία και σε εργοστάσια, αν και πολλοί ξεκίνησαν ως πλανόδιοι πωλητές φρούτων, γλυκών και λουλουδιών. Σημαντικός επίσης οικονομικός παράγοντας της εποχής για τους Έλληνες ήταν τα σπιλωτήρια παπουτσιών. Σ' όλο τον αμερικανικό Βορρά υπήρχαν εκατοντάδες τέτοιων επιχειρήσεων που ανήκαν σε Έλληνες. Η άνθηση των επιχειρήσεων αυτών οδήγησε στο να θεωρούνται συνώνυμες οι λέξεις «λούστρος» και «Έλληνας» στα μεγάλα αστικά κέντρα του Βορρά της εποχής εκείνης.

Η εικονογραφημένη μηνιαία Ατλαντίς του Απριλίου 1912, μας πληροφορεί:

«Αυτός είναι ο γενικός κανών της ελληνικής μεταναστεύσεως. Αν εξαιρέσει κανείς το πολύ εν είκοσιν επί τοις εκατόν, όλους τους άλλους Έλληνας της Αμερικής μπορεί να τους συμπεριλάβει εις τον κανόνα τούτον - ημπορεί να τους φαντασθεί με την σκαπάνη και το πυτάριο εις τα σιδηροδρομικά γραμμάς, με τον λύχνον του μεταλλωρύχου εις τα ανήλια βάθη της γης, με τον πέλεκυν του υλοτόμου εις τα δάση, με το overall του βιομηχανικού δημιουργού εις τα εργοστάσια και όπου αλλού η αμερικανική επιχειρηματικότητα απασχολεί βραχίονας στιβαρούς δια την δημιουργίαν έργων και δολαρίων.

Τα ογδόντα τουλάχιστον εκατοστά των Ελλήνων της Αμερικής είναι εργάται, παράγουν καθημερινώς και ενίοτε νυχθημερόν, δημιουργούν πλούτον μεταγγίζον τον ιδρώτα τους εις τας φλέβας του οικονομικού συστήματος της Αμερικής είναι τμήματα της τεραστίας μηχανής, η οποία παράγει τα περίφημα ανά την υφήλιον Αμερικανικά δολάρια...

Οι Έλληνες εργάται ακολουθούν το κοινοβιακόν σύστημα της ζωής τόσο εις τα βιομηχάνους πόλεις, όπου εργάζονται εις τα εργοστάσια, όσον και εις τας σιδηροδρομικάς γραμμάς και τα μεταλλεία."

Αντίθετα με τους άνδρες, οι Ελληνίδες μετανάστριες (παντρεμένες ή ανύπαντρες) δεν εργάζονταν έξω από το σπίτι. Υπήρχαν βέβαια και κάποιες εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό, όπως για παράδειγμα το να εργάζεται μια γυναίκα στην οικογενειακή επιχείρηση. Επιπλέον, στις Δυτικές Πολιτείες αρκετές Ελληνίδες διηύθυναν ξενώνες για Έλληνες εργάτες. Ωστόσο, στη Νέα Αγγλία πολλές Ελληνίδες (ίσως και η πλειοψηφία) εργάζονταν ως υπάλληλοι στις βιομηχανίες υφασμάτων και παπουτσιών. Ακόμη και εκεί όμως, οι γυναίκες δεν συνέχιζαν να εργάζονται μετά το γάμο τους ή όταν ο σύζυγος είχε εξασφαλίσει ένα ικανοποιητικό οικονομικό επίπεδο διαβίωσης.

Λίγα, μόλις, χρόνια μετά την αρχή της μαζικής μετανάστευσης, άρχισε να εμφανίζεται μεταξύ των Ελλήνων μεταναστών το φαινόμενο της κοινωνικής στρωματοποίησης που χαρακτηρίζει - άλλωστε - ολόκληρη την αμερικανική κοινωνία. Αν και πολλοί Έλληνες μετανάστες έμειναν εργάτες για όλη τους τη ζωή, η μεσοαστική τάξη αρχίζει να εμφανίζεται γύρω στα 1910. Το 1920 υπήρχαν αρκετοί Έλληνες που ήταν ιδιοκτήτες μικροεπιχειρήσεων, κυρίως στους τομείς των γλυκισμάτων, των εστιατορίων, στο λιανικό και χονδρικό εμπόριο, στις αίθουσες ψυχαγωγίας, σε ανθοπωλεία, σε καφεδάδικα, καθαριστήρια και σε επιδιορθώσεις παπουτσιών. Είναι η εποχή της ουσιαστικής έναρξης εμπορικών δραστηριοτήτων από τους Έλληνες της Αμερικής (Οικονομικός Ταχυδρόμος, 1997, Ειδικό τεύχος, σ. 54)

ΟΙ ΠΑΤΡΟΝΟΙ

Στην ιστορία του ελληνισμού υπάρχουν πολλές σκοτεινές σελίδες εκμετάλλευσης, το επαίσχυντο περιεχόμενο πολλών απ' αυτές τις σελίδες γράφτηκε από τους ίδιους τους Έλληνες, εκείνους που κατατρέχουν τους συντρόφους τους μετανάστες.

«Αρκετοί ανάμεσά τους (Έλληνες μετανάστες) παρατηρεί ο Μαλαφούτης, έχοντας υπερνικήσει τα πρώτα εμπόδια, αντί να προσπαθήσουν να εξυπηρετήσουν τους συμπατριώτες τους, εκμεταλλεύτηκαν την απειρία και την αμάθειά τους σε τέτοιο αποκρουστικό βαθμό που ήταν απαραίτητη η επέμβαση των αμερικανικών αρχών να σταματήσουν την εκμετάλλευση των αθώων θυμάτων»

Κανένα άλλο αδίκημα δε χτύπησε τόσο βαθιά την ελληνοαμερικανική κοινότητα στα πρώτα της χρόνια και δεν είχε τόσο ζημιογόνο αποτέλεσμα στην αμερικανική κοινή γνώμη και στις κυβερνητικές αρχές όσον αφορά το ελληνικό όνομα και την ελληνική μετανάστευση στην Αμερική, όσο το σύστημα των Πατρόνων (Patrone).

Σύμφωνα με τον Σεραφή η λέξη «Πατρόνος» σημαίνει ιδιοκτήτης, αφεντικό ή κύριος, ένα άτομο που έχει νομική και ηθική ισχύ πάνω στους άλλους : Το σύστημα ήταν διαδεδομένο ανάμεσα στους μετανάστες που είχαν λίγη ή καμία γνώση της αγγλικής γλώσσας.

Το σύστημα εκμετάλλευσης από τους «Πατρόνους» είχε πρωτοεμφανιστεί από Ιταλούς αφέντες στη σιδηροδρομική βιομηχανία. Στην ουσία, οι Πατρόνοι ήταν εργολάβοι στους οποίους οι νεοφερμένοι, που ήξεραν πολύ λίγο τη γλώσσα και τις συνθήκες εργασίας, στηρίζονταν για εργασία (απασχόληση). Μερικές φορές οι Πατρόνοι τους εξασφάλιζαν δωμάτιο και ένα συμφωνημένο ποσό ως μισθό, που σήμαινε ότι τροφή και στιδήποτε έπαιρνε ο εργάτης επιπλέον απ' αυτό το ποσό ανήκε σ' αυτόν, δηλαδή τον Πατρόνο.

Από το 1900 οι Έλληνες «αφεντικά» υιοθέτησαν το σύστημα των Πατρόνων και το επεξέτειναν. Τα πρώτα θύματα ήταν κυρίως οι μικροπωλητές λουλουδιών και, σε μικρότερη έκταση, οι πωλητές φρούτων και γλυκών στους δρόμους της Ν. Υόρκης. Ήταν εφοδιασμένοι με χειράμαξες και με το εμπόρευμα της ημέρας. Το βράδυ επέστρεφαν τα καροτσάκια και τις εισπράξεις στο «αφεντικό». Στην αρχή το σύστημα περιοριζόταν στους μεσήλικες Έλληνες μετανάστες αλλά μετά το 1900 επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε αγόρια ηλικίας 14-20.

Αυτά τα αγόρια έκλειναν συνήθως συμβόλαιο στην Ελλάδα. Το συμβόλαιο το υπέγραφαν τα αγόρια και οι γονείς τους, λίγοι από τους οποίους ήξεραν το αληθινό νόημα της συμφωνίας. Ο Πατρόνος πλήρωνε τη μετάβαση στις Ηνωμένες Πολιτείες και γιατί ήταν υποχρεωμένοι να δουλεύουν γι' αυτόν για χρόνια. Ήταν μια μορφή δουλείας με συμβόλαιο

Η κομπίνα των Πατρόνων ευτυχώς εξαλείφθηκε, αλλά όχι πριν καταστρέψει πολλές ζωές και βλάψει γενικά το όνομα των Ελλήνων στην Αμερική. Πέρασαν γενιές και γενιές για να εξαλειφθεί αυτό το στίγμα από την αμερικάνικη κοινωνία (Ραφαίοπου, 1985: 58-59).

ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΗΣΗ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ Λίγες σκέψεις σχετικά με την μετανάστευση και το ρεμπέτικο

Από τα τέλη του περασμένου αιώνα μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού, φαίνεται πως πάνω από το ένα τέταρτο του αγροτικού πληθυσμού της χώρας μεταναστεύει είτε στο εξωτερικό, είτε σε πόλεις του εσωτερικού. Το μεγαλύτερο αριθμητικά κομμάτι του αγροτικού πληθυσμού κατευθύνεται στο εξωτερικό (κυρίως στις Η.Π.Α.).

Το δεύτερο και μικρότερο κομμάτι θα προστεθεί στην αναπτυσσόμενη εργατική τάξη και στα μικροαστικά στρώματα που αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία στην κοινωνική σύνθεση των αστικών κέντρων της χώρας. Όμως όλοι οι μεταφερόμενοι πληθυσμοί στα αστικά κέντρα δε θα αφομοιωθούν και δε θα ενσωματωθούν αμέσως, ενώ παράλληλα θα δημιουργηθούν κοινωνικές ομάδες που θ' αντιδράσουν από μια άποψη στην ενσωμάτωση αυτή.

Τα ρεμπέτικα τραγούδια είναι μια χαρακτηριστική περίπτωση μορφής λαϊκού πολιτισμού και αποτελούσαν έκφραση κυρίως αυτών των μη ενσωματωμένων και απωθημένων απ' το αστικό σύστημα κοινωνικών ομάδων. Εύκολα παρατηρεί κανείς ότι στις βάσεις, στις προϋποθέσεις δημιουργίας του ρεμπέτικου, υπάρχει γενικότερα το φαινόμενο της μετανάστευσης.

Το στοιχείο της μετακίνησης και αλλαγής του τρόπου ζωής υπάρχει και στην εξωτερική μετανάστευση.

Οι Έλληνες μετανάστες των Η.Π.Α. θ' αποτελέσουν μια εθνική μειονότητα μέσα σ' ένα πολυεθνικό σύνολο.

Παρά τη διασπορά τους σε διάφορες πόλεις της Αμερικής δημιουργείται η ανάγκη, (κυρίως στην πρώτη γενιά μεταναστών), η ομογένεια να είναι ενωμένη και συμπαγής, για να μπορεί να αντεπεξέρχεται στις δυσκολίες και στον «πόλεμο» που της έκαναν οι άλλες μειονότητες.

Οι Έλληνες μετανάστες βρήκαν καταφύγιο στα τραγούδια της πατρίδας, δημοτικά και ρεμπέτικα, και στα ελληνικά καφενεία όπου μαζεύονταν, μετά από τη σκληρή δουλειά της μέρας. Έτσι, υπάλληλοι σιδηροδρόμων, εργάτες εργοστασίων, μεταλλείων, μαγαζάτορες, επαγγελματίες, άνεργοι, συνδικαλιστές και χαρτοπαίχτες μαζεύονταν στα καφενεία αυτά, συζητούσαν, χαρτόπαιζαν ή άκουγαν τα τραγούδια της πατρίδας. Κάποιες φορές μετά από ορισμένες συγχορδίες σε μινόρε, μια πολύ λυπητερή εισαγωγή, δινόταν το σύνθημα και δυο ή τέσσερα παλικάρια έπιαναν τα χέρια και χόρευαν. Ενώ οι υπόλοιποι τους ενθάρρυναν και τους χειροκροτούσαν. Μεταφέρθηκε λοιπόν και συντηρήθηκε το ρεμπέτικο τραγούδι στις Η.Π.Α. Είναι χαρακτηριστικό, πως σ' αυτή την περίοδο ηχογραφήθηκαν τραγούδια παραδοσιακά, παλιά, που κουβαλούσαν οι μετανάστες απ' όλα τα μέρη της Ελλάδας και που δεν ηχογραφήθηκαν ποτέ στην Ελλάδα (Μια καταγραφή αυτών των τραγουδιών έγινε από το Κέντρο έρευνας και μελέτης των ρεμπέτικων τραγουδιών στο δίσκο «Το ρεμπέτικο τραγούδι»).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Ανθογαλίδου Θ. (1989) Η σχολική ιδεολογία σήμερα. Ο «ηγεμονικός λόγος» των αναγνωστικών του δημοτικού σχολείου. Περιοδ. «Σύγχρονη Εκπαίδευση» τ. 46/1989, σσ. 31-40.
2. Αντωνίου Σεραφείμ, 1998 Ταξιδεύοντας, Η δική μου Αμερική τεύχος 4, σελ. 100-107
3. Βαλτινός Ο., 1992 Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Άγρα
4. Εγκυκλοπαίδεια «Επιστήμη και Ζωή», 1984 Τόμος 12, Χη Ιακώβου
5. Εικονοπαιδεία, 1993, Πουλιά, Ερευνητές
6. Ευθυμίου Α - Κόμπος Κ., 1993, Ανοιχτό Σχολείο, Αράχνες τεύχος 45, σελ. 14- 21
7. Εφημερίδα Καθημερινή, 1996, Επτά ημέρες (15/12) Αφιέρωμα σ. 2-31
8. Frey K., 1986 Η «Μέθοδος Project» Αφοί Κυριακίδη
9. Ματσαγγούρας Η., 1995, Ομαδοκεντρική διδασκαλία και μάθηση, Γρηγόρης
10. Moskos Charles C, 1977, Greek Americans, Struggle and success, Englewood Cliffs.
11. ΟΕΔΒ, 1992, Βιβλίο του δασκάλου : Η γλώσσα μου για την Ε' τάξη.
12. Οικονομικός ταχυδρόμος, 1997, Ειδικό αφιέρωμα, σ.σ. 52-57
13. Παϊδούση, 1978, Τα παιδιά του Κρόνου, Σύγχρονη Εποχή.
14. Παπαδιαμάντης Α, Χριστουγεννιάτικα και Πρωτοχρονιάτικα Διηγήματα, Μπίμπης
15. Papaioanou George 1985, The Odyssey of Hellenism in America Patriarchal institute for Patristic Studies.
16. Πετρόπουλος Η. (1991) Ρεμπέτικα Τραγούδια, εκδόσεις Κέδρος.
17. Σχολικά εγχειρίδια, 1991, Η γλώσσα μου (για την Ε' τάξη Δημοτικού) Ο.Ε.Δ.Β.
18. Τσουκαλάς Κ. 1993 Εξάρτηση και Αναπαραγωγή. Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα (1830-1922), Θεμέλιο.
19. Χασιώτης Κ. 1993, Επισκόπηση της Ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς, Βάνιας.
20. Μπάμπης Μαλαφούρης Οι Έλληνες της Αμερικής 1528-1948 (New York, 1948)

Ηλεκτρονικές διευθύνσεις για το ρεμπέτικο (πληροφορίες και ηχογραφήσεις):

<http://www.forthnet.gr/rebetiko/rebetika.htm>

<http://www.edu.physics.uch.gr/songs/frames/first.gr.html>

<http://www.edu.physics.uch.gr/songs/frames/index.gr.html>

<http://www.diodinos.com/>

*Εργασία που εκπονήθηκε στα πλαίσια των μαθημάτων της Θ. Ανθογαλίδου.
Επιμέλεια, διορθώσεις Θ. Ανθογαλίδου

[Επάνω](#)